

stałego w Kościele w Polsce powraca. Jest przede wszystkim więcej rozmów, debat, dyskusji, spotkań oraz tekstów poświęconych posłudze diakonów stałych. To wyraźny nowy znak czasu, który należy nie tylko zauważyć, ale przede wszystkim właściwie odczytać. W tym właściwym odczytaniu z pewnością może pomóc recenzowana publikacja. Jak zaznaczył W. Rozynekowski: „Uczymy się tego powołania, uczymy się wrażliwości, aby je dostrzec, zrozumieć i przyjąć. Niektórzy cały czas stawiają pytania: Kim jest diakon stały? Po co nam diakon stały? Możemy dostrzec, że rozmowom o posłudze diakonów stałych oraz dyskusjom o tym powołaniu czasami towarzyszą emocje. To one między innymi pokazują nam, na jakim jesteśmy etapie obecności tego powołania w Kościele w naszym kraju” (s. 391). Kończąc, odwołajmy się do słów pastoralisty, a jednocześnie biskupa toruńskiego Wiesława Śmigła, który w jednej ze swoich publikacji odniósł się do kwestii obecności diakonatu stałego w Kościele: „Przywrócenie diakonatu stałego nie jest zatem wynikiem mody, kaprysu współczesnych teologów, hierarchów czy nawet braku kapłanów, ale jest przywróceniem trwałego stopnia hierarchicznego. Fakt, że diakonat przejściowy przetrwał w Kościele jako nieodzowny warunek przyjęcia święceń kapłańskich, jest świadectwem, że zawsze był on teologicznie doceniany i traktowany jako trwały stopień. Zredukowanie diakonatu tylko do stanu przejściowego było zubożeniem wspólnoty eklezjalnej, a co więcej – doprowadziło do pewnej niejasności. Współcześnie wielu wiernych uważa, że diakonat jest konieczny do przyjęcia święceń kapłańskich, jest pewnym etapem formacji i wtajemniczenia, ale nie celem. Takie myślenie jest pozbawione racji teologicznych. Zanik diakonatu stałego był spowodowany przesłankami wyłącznie czysto ludzkimi, socjologicznymi i ekonomicznymi. Przywrócenie więc diakonatu stałego jest powrotem do poprawności i przejrzystości w działaniu Kościoła – Wspólnoty”².

Ks. Bogdan Biela

Homo viator. Człowiek – duszpasterstwo – Kościół. Od pielgrzymki do ekologii, red. Jerzy Brusiło, Wydawca: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2022; ISBN 978-83-63241-40-7 (wersja drukowana), ISBN 978-83-63241-41-4 (wersja online), DOI: <https://doi.org/10.15633/9788363241414>, 600 s.

Kościół katolicki przywiązuje dużą wagę do jubileuszy, zarówno wielkich i obchodzonych w całym Kościele, jak również dotyczących mniejszych wspólnot czy pojedynczych osób. Tradycja jubileuszy ma swoje korzenie w judaizmie. Chrześcijanie patrzą na historię przez pryzmat wiary i szukają w niej śladów Bożej Opatrzności. Jest to sposobność do podsumowań, wdzięczności oraz do

² W. Śmigiel, *Diakonat stały w Polsce – eksperyment czy przywrócenie właściwego i trwałego stopnia hierarchicznego w Kościele?* „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 3 (2011), s. 351-352.

spojrzenia z nadzieją w przyszłość. W Kościele powszechnym tradycję jubileuszowego Roku Świętego wprowadził papież Bonifacy VIII (1295–1305) w 1300 r. W 2025 r. będziemy obchodzić kolejny rok jubileuszowy ogłoszony przez papieża Franciszka pod hasłem „Pielgrzymi nadziei”. W takim kontekście trzeba postrzegać jubileusz ks. prof. dr. hab. Macieja Ostrowskiego, jednego z wybitnych polskich pastoralistów, związanego z Papieską Akademią Teologiczną, obecnie Uniwersytetem Papieskim Jana Pawła II w Krakowie: 70-lecie urodzin, 45-lecie święceń kapłańskich i 40-lecie pracy naukowo-dydaktycznej. Recenzowana publikacja została przygotowana i jest dedykowana Czcigodnemu Jubilatowi z racji jego osobistych jubileuszy, ale także jako dowód wdzięczności dla jego wielorakiego zaangażowania w życie Kościoła i świeckich społeczności.

Tytuł publikacji: *HOMO VIATOR. Człowiek – duszpasterstwo – Kościół. Od pielgrzymki do ekologii* wymownie charakteryzuje osobę jubilata i jego dotychczasowe życie oraz działalność duszpasterską i naukową. Na słowa uznania i podziękowania zasługuje redaktor książki jubileuszowej, o. dr hab. Jerzy Brusilo OFMConv, prof. UPJPiI, który doprowadził do jej finalizacji, a trzeba mieć świadomość, że nie jest to łatwa rola.

Struktura książki nie odbiega od tego typu publikacji. Zawiera krótką charakterystykę i biografię jubilata oraz jego dorobek naukowy, okolicznościowe listy gratulacyjne, artykuły naukowe i dokumentację fotograficzną (*Jubilat w kadrze*). Artykuły zostały ujęte w czterech blokach tematycznych: *Pielgrzymka. Duszpasterstwo turystyczne*; *Duszpasterstwo. Ewangelizacja*; *Ekologia (sacrum i przyroda)*; *O dokumentach Kościoła. Biografie*.

Postać jubilata i jego dorobek zostały w sposób nieszablonowy przedstawione w opracowaniu otwierającym książkę pt. *Historia życia i osiągnięć Jubilata Księdza Profesora Macieja Ostrowskiego* (s. 9-16). Szkoda, że zostało pominięte imię i nazwisko autora tego opracowania, zarówno w tekście, jak i w spisie treści. Podobnie zresztą jest w zestawieniu bibliografii jubilata. Dowiadujemy się z nich, jak dynamiczne i nad wyraz obfite w różnorakie zaangażowanie było dotychczasowe życie ks. prof. dr. hab. Macieja Ostrowskiego (ur. 26 czerwca 1952 r. w Krakowie). Od święceń kapłańskich (22 maja 1977 r.) umiejętnie łączył pracę duszpasterską w różnych parafiach, zaangażowanie w Ruchu Światło-Życie, duszpasterstwo ludzi w drodze, działalność jako członek PTTK i czynny ratownik GOPR, udział w wielu komisjach i redakcjach, z własnym rozwojem naukowym (1982 – licencjat kanoniczny, 1989 – doktorat, 1997 – habilitacja, 2001 – profesor nadzwyczajny, 2011 – profesor zwyczajny), organizacją i uczestnictwem w sympozjach, pracą naukową, prowadzeniem wykładów i seminarium naukowego oraz pracą administracyjną na Papieskiej Akademii Teologicznej (obecnie Uniwersytet Papieski Jana Pawła II) w Krakowie (jako kierownik katedry teologii pastoralnej szczegółowej, prorektor uczelni i dyrektor Instytutu Teologii Praktycznej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II) oraz wykładami na innych uczelniach. Wyrazem umiejętności łączenia

pasji naukowej z działalnością organizacyjną i wyrazem zaufania ze strony środowiska naukowego jest fakt, że w latach 1992–2002 ks. Maciej Ostrowski był sekretarzem, a następnie do 2007 r. przewodniczącym Sekcji Pastoralistów Polskich w Warszawie (obecnie Stowarzyszenie Pastoralistów Polskich). Wyrazem uznania i wdzięczności były też liczne odznaczenia i nagrody dla księdza jubilata wymienione w porządku chronologicznym (s. 15-16).

Jubilat wypromował 16 doktoratów, 11 licencjatów kanonicznych, 73 magisteria i 15 licencjatów zawodowych. Równie bogaty jest dorobek piśmienniczy jubilata, który zawiera *Bibliografia Księdza Profesora Macieja Ostrowskiego* (s. 17-51). Obejmuje on 3 książki (monografie naukowe), 181 artykułów naukowych, 4 rozdziały w podręcznikach, 4 tłumaczenia artykułów i dokumentów (opublikowanych w Internecie), 12 redakcji monografii zbiorowych, 85 publikacji popularnonaukowych i popularnych oraz pomoce duszpasterskie. Zestawienie całościowego dorobku jest zawsze pracą bardzo żmudną i niełatwą. Najpierw bowiem trzeba zebrać skrupulatnie publikacje i uporządkować je według przyjętego klucza, a także ujednolicić sporządzanie opisów bibliograficznych. Być może kwestia oddania w terminie publikacji sprawiły, że w tym ostatnim obszarze można mieć zastrzeżenia, zwłaszcza z podawaniem nazw czasopism. Zgodnie z przyjętymi zasadami każdy człon nazwy czasopisma piszemy wielką literą. W omawianym zestawieniu bibliograficznym jest sporo chaosu, niektóre tytuły są pisane poprawnie i z błędami, np.: „Ateneum kapłańskie” (s. 20), „Zeszyty naukowe AWF” (s. 20), „Bielsko-Żywieckie studia teologiczne” (s. 21), „Studia pastoralne” (s. 23, 27, 34), „Teologia praktyczna” (s. 26), „Polonia sacra” (s. 28, 32, 33), „Roczniki Teologiczne, KUL” (s. 29, 34), „Biblioteka kaznodziejska” (s. 38), „Materiały homiletyczne” (s. 39, 42). Błędem jest też podawanie, że redaktorem *Leksykonu teologii pastoralnej*, Lublin 2006, jest o. M. Fiałkowski OFMConv. Jest on obok ks. Wiesława Przygody jednym ze współredaktorów, natomiast redaktorem naczelnym jest ks. Ryszard Kamiński (s. 24). Przy cytowaniu *Encyklopedii katolickiej* KUL podajemy raczej kolumny, a nie strony (s. 28).

Osobie ks. profesora są poświęcone w recenzowanej księdze również dwa artykuły: Renaty Chrzanowskiej nt. *Katechizacja w drodze, czyli turystyka religijna i pielgrzymowanie z perspektywy katechetycznej* i ks. Michała Wilkosza pt. *Podróżować – doświadczać – rozumieć, czyli ks. prof. Macieja Ostrowskiego teologii pastoralnej metoda własna*. Szkoda, że zabrakło pełniejszej i pogłębionej syntezy badań naukowych i publikacji jubilata.

Na osobną uwagę zasługują listy gratulacyjne, które zostały podzielone na „adresy jubileuszowe” oraz „wspomnienia i świadectwa”. Jest czymś normalnym, że w księgach jubileuszowych znajdziemy okolicznościowe listy gratulacyjne. Jednakże uderza ich liczba (17) i zróżnicowanie gratulantów – począwszy od władz kościelnych, uczelni macierzystej oraz innych uczelni w Polsce przez uczelnie zagraniczne ze Słowacji i Ukrainy, instytucje państwowe i samorządowe po organizacje turystyczne. Osobną grupę tworzą wspomnienia i świadectwa

ośmiu osób. Wielokrotnie nie są to tylko patetyczne słowa i okolicznościowe laurki. Zarówno listy gratulacyjne, jak i wspomnienia wiele mówią o pięknie człowieczeństwa jubilata, o jego otwartości na drugiego człowieka, skoro potrafił nawiązać tak osobiste i bliski relacje oraz zapisać się tak ciepło w pamięci spotkanych ludzi, z którymi współpracował na różnych polach.

Zasadniczą część książki jubileuszowej tworzą 24 artykuły naukowe, podzielone – jak już zostało wspomniane – na cztery bloki tematyczne, charakterystyczne dla działalności naukowej jubilata. Autorzy, którzy przez swoje opracowania włączyli się w jubileusz ks. profesora pochodzą z 10 ośrodków naukowych i duszpasterskich. Są to: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Wyższy Instytut Teologiczny im. NMP Stolicy Mądrości w Częstochowie, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet w Preszowie na Słowacji i Polska Misja Katolicka w Niemczech.

Ks. prof. Maciej Ostrowski bardzo dużo uwagi w swoich badaniach poświęcił sprawie pielgrzymowania, turystyki i migracji, sam będąc czynnym pielgrzymem i turystą. Jubilat jest też sekretarzem Rady Konferencji Episkopatu Polski ds. Migracji, Turystyki i Pielgrzymek. Zrozumiałym jest więc, że pierwsza część artykułów zatytułowana jest *Pielgrzymka. Duszpasterstwo turystyczne* (s. 97-238). Składa się na nią 8 artykułów: *Z teologii pielgrzymowania i pielgrzymki* (ks. Czesław Krakowiak), *Troska duszpasterska o polskich emigrantów w Niemczech po 1945 roku* (ks. Michał Mraczek), *Pastoralny wymiar pielgrzymowania* (ks. Wiesław Przygoda), *Chrześcijańskie rozumienie drogi* (ks. Andrzej Zwoliński), *Biblijne podstawy patriotyzmu i miłości ojczyzny* (o. Tomasz Dąbek OSB), *Umiłowanie ojczyzny w życiu i nauczaniu Jana Pawła II* (ks. Bronisław Mierzwiński) oraz wspomniane już artykuły Renaty Chrzanowskiej i ks. Michała Wilkosza. Trochę niezrozumiałe jest włączenie artykułów dotyczących patriotyzmu i miłości ojczyzny (o. Tomasz Dąbek OSB, ks. Bronisław Mierzwiński) do omawianego bloku tematycznego. Pewnym usprawiedliwieniem może być fakt, że odnoszą się one do szacunku i miłości do przyrody, związanej nieodłącznie z pielgrzymowaniem i turystyką.

Innym obszarem badań jubilata były kwestie związane z metodologią nauczania i istotą teologii pastoralnej, różnymi formami duszpasterstwa, rozumieniem ewangelizacji, zrzeczeniami kościelnymi. Potwierdzeniem tego jest drugi blok tematyczny zatytułowany *Duszpasterstwo. Ewangelizacja* (s. 239-366) obejmujący 5 artykułów: *Akcja katolicka wobec wyzwań współczesności w XXV rocznicę reaktywacji* (ks. Tadeusz Borutka), *Reguły ewangelizacji w świecie nowych mediów* (ks. Andrzej Kielian), *Formacja presbiterów do duszpasterstwa osób z niepełnosprawnością wzroku* (ks. Dariusz Lipiec), *Duszpasterstwo kościoła w perspektywie ludzkiej. Studium z teologii stosowanej* (ks. Jan Kazimierz

Przybyłowski), *Wokół duszpasterskiej posługi kapelanów szpitalnych w Polsce* (ks. Tomasz Wielebski).

Ekologia (sacrum i przyroda) (s. 367-442) to kolejna część publikacji mająca związek z naukowymi zainteresowaniami jubilat. Jest on organizatorem licznych sympozjów nt. „Sacrum i przyroda” (dotychczas odbyło się 29 takich sympozjów, pierwsze odbyło się w 1993 r.; początkowo miały one charakter lokalny, obecnie międzynarodowy), jak również członkiem honorowym Ruchu Ekologicznego św. Franciszka z Asyżu. Naturalne i logiczne wydają się być zainteresowania ekologią, światem przyrody w odniesieniu do turystyki i pielgrzymowania. „Natura jest do naszej dyspozycji – jak napisał Benedykt XVI w encyklice *Caritas in veritate* – nie jak «stos przypadkowo rozrzuconych odpadków», ale jako dar Stwórcy, który określił jej wewnętrzne prawa, aby człowiek zaczerpnął z nich należne orientacje, by «uprawiał ją i doglądał» (por. Rdz 2, 15) (nr 48). Znajdziemy następujące artykuły w tym obszarze tematycznym: *The church's position as regard to the ecology issue* (fr. Jan Dziedzic), *Kultura stresu i miejsca jego niwelowania założenie ogrodowe przy szpitalu klinicznym im. dr. Józefa Babińskiego w Krakowie jako park terapeutyczny* (ks. Jan Klimek; ks. Grzegorz Wąchoł), *Co należy sądzić o kryzysie ekologicznym?* (ks. Juliusław Łukomski), *Pať pilierov profesora M. Ostrowskiego pre lepšie pochopenie korelacie človeka a prirody* (ks. Marek Petro) i *Ekologická spiritualita – súčasť akčnej platformy encykliky Laudato si* (ks. Peter Tirpak).

Całość rozważań dopełnia dział zatytułowany: *O dokumentach Kościoła. Biografie* (s. 443-581), liczący 6 artykułów. Jubilat nie tylko czerpał obficie z nauczania Magisterium Kościoła, ale udostępniał innym te źródła, tłumacząc i edytując dokumenty dotyczące migracji i turystyki. Wspomniane artykuły dotyczą następującej problematyki: *Program odnowy parafii „Nowa Wspólnota” w kontekście watykańskiej instrukcji o parafiach w służbie ewangelizacji (29 VI 2020)* (ks. Bogdan Biela), *Troska duszpasterska o młodzież w świetle adhortacji apostolskiej papieża Franciszka Christus Vivit* (ks. Marian Duda), *Katolicy świeccy w Kościele na marginesie ogólnopolskiej syntezy synodu o synodalności* (o. Marek Fiałkowski OFMConv), *Prawo chroni rodziców i dzieci uwagi dotyczące aborcji eugenicznej na kanwie wywiadu ks. prof. Andrzeja Szostka MIC dla kwartalnika „WIEŻ”* (Piotr Guzdek), *O konsekwentną realizację reformy liturgii. Synteza krajowa synodu 2021-2023* (ks. Piotr Kulbacki), *„Człowiek głębokiej wiary i wielkiej mądrości”. Ks. dr hab. Marian Jakubiec (1929-2014)* (ks. Tadeusz Panuś). Wątpliwości nasuwają się z zakwalifikowaniem artykułu Piotra Guzdeka do bloku tematycznego *O dokumentach Kościoła. Biografie*. Usprawiedliwieniem może być odniesienie wskazanego wywiadu do nauczania Kościoła, w tym do adhortacji Franciszka *Amoris laetitia*. Niezrozumiałe jest też podawanie tytułu naukowego (dr Piotr Guzdek) jedynie przy tym autorze.

Całość jest ubogacona licznymi fotografiami dostojnego jubilat z jego posługi kapłańskiej, działalności naukowej i wędrówek górskich bądź spływów

kajakowych. Są podani autorzy zdjęć lub zaznaczone, że pochodzą z prywatnych zbiorów ks. profesora. Niewątpliwym brakiem jest, że nigdzie nie podano miejsca ani daty, gdzie zdjęcia zostały wykonane. Byłyby to niewątpliwie pełniejsze opisy.

Mimo drobnych zastrzeżeń należy z wdzięcznością przyjąć książkę jubileuszową dedykowaną ks. prof. dr. hab. Maciejowi Ostrowskiemu z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Niech się spełnią wielokrotnie powtarzane w życzeniach pragnienia, by nadal służył swoją mądrością, nabytą wiedzą, umiejętnością łączenia ludzi i współpracy z nimi. Wyrazy uznania dla Dostojnego Jubilata. *Ad multos annos!*

Czytelnicy, którzy zechcą oddać się lekturze książki jubileuszowej, znajdą rzeczowy i inspirujący materiał związany z duszpasterstwem, różnymi formami ewangelizacji, refleksją nad wybranymi dokumentami Kościoła czy ekologią i troską o piękny świat przyrody ofiarowany nam przez Boga.

Bogdan Giemza SDS

Bp Andrzej F. Dziuba, *Prymas – kanclerz – patron. Kardynał Stefan Wyszyński*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2021, 457 s., ISBN 978-83-8090-970-0

Beatyfikacja kard. Stefana Wyszyńskiego (1901–1981), prymasa Polski, 12 września 2021 r. w Świątyni Opatrzności Bożej w Warszawie i jego wcześniejszy proces beatyfikacyjny zaowocowały licznymi publikacjami naukowymi i popularnonaukowymi dotyczącymi jego życia i wiernej posługi Kościołowi oraz ojczyźnie. Co jest ważne, wyniesienie prymasa do chwały ołtarzy nie zamknęło badań naukowych dotyczących jego osoby i różnorodnej posługi apostolskiej. Przykładem tego jest praca zbiorowa, która ukazała się w ostatnich tygodniach, zatytułowana *Wróciła sława twoja, Vratislavia, Wrocławiu! Więzy kard. Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski z Dolnym Śląskiem*, red. G. Sokołowski, S. Wróblewski, Wrocław–Lublin 2023, ss. 816.

Z radością w tym obszarze badawczym należy odnotować obszerne opracowanie bp. Andrzeja F. Dziuby pt. *Prymas – kanclerz – patron. Kardynał Stefan Wyszyński*, które ukazało się w 2021 r. staraniem Wydawnictwa Naukowego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Autor jest bowiem jednym z najbardziej kompetentnych badaczy problematyki związanej z życiem i posługą prymasa Polski. Złożyło się na to wiele przyczyn. Po odbyciu studiów filozoficzno-teologicznych w Prymasowskim Wyższym Seminarium Duchownym w Gnieźnie (1969–1975) przyjął święcenia kapłańskie z rąk kard. Stefana Wyszyńskiego. Następnie odbył studia specjalistyczne w zakresie teologii moralnej na KUL-u i Akademii Alfonsjańskiej w Rzymie. Po powrocie do Polski